

Сăмах – зоотехника

Килти хушма хушалах

Выставкăна хутшăнасси – малашлăх утăмэ

Халăх хушалахенче паян ыранхине пăхса тунă кашни утăм ылтăн пѳрчипех танлашатъ темелле. Сăкна пурте пѳлтѳпѳр, анчах анăсу вай илтѳр тесе сѳнелѳхе тата сѳнѳ технологисене пурнăса кѳртме тьтăнаса тăратпăр. Кайран вара хамăр наянлăха пытарма тăрăшса «сўлтисене» ятлансї тăватпăр: сăк хаклава пăхсан, хаксем ўснишѳн, вѳсем пире майлă маршишѳн, ѳс условийѳсем хамăра тивѳстерменшишѳн пирѳн пѳр айăп та сук. Сăв вăхăтрах кўршѳри хушалах аталану сўлѳне пыратъ, сѳнѳ техникăпа, ылтарах продуқциллѳ вильăх-чѳрлѳхе ѳслет. Аста-ха аталанупа юхăнчăк чикки? Сăк ыйту сине тулли хурав парать те ѳнтѳ юлашки сўлсенче «Чувашское» пѳрлѳшўре иртекен ѳратлă вильăхсен республикăри куравѳ. Пирѳн район та унăн ѳсѳнчен пѳр сўл та юлмарѳ. Кăсал та сăкăнта хамăра тивѳслѳ шайра кăтартма пултарапăр-и? Сăк ыйтуран пушларăм хамăн каласăва район администратсийѳн ял хушалах пайѳн тѳп спецалист-экспертчѳне Татьяна Александровна АЛЕКСЕЕВА зоотехникпа.

куна пăхса ѳслекен валли паян пур условисем те пур, патшалăх пулăшăвѳ те айқкинче тăмасть. Анчах нумай шутлатпăр, калашатпăр, сăв хушăрах каласу сакки сїнче ларсах пурнăсран юлнине сывăха та илместпѳр. Сѳннине куллен алла илсе пыраксем вара ўсѳм хушăсан ўсѳм тăвассѳ. Вѳсен экономика кăтартăвѳсем те малаллах каяссѳ. Ял хушалахенчи ўсѳм сўлѳнче ѳратлă вильăх сѳнѳ аталану ушатъ. Сăкăнта ѳнтѳ курав тѳллѳвѳ. Хушалахсем ѳратлă вильăх ѳрчетес енѳе мѳнле ѳсленине ыттисене кăтартасси, республикăри ял хушалах организациѳсене ѳратлă самрақ вильăх ылтарах сўтасси, ѳратлă вильăхпа ѳсленинчен продуқци нумайрах илесси йăлтах ѳратлăхран пусланаъ. Сѳнѳ технологисене хальтерех алла илсен пирѳн кашни ѳнерен ватман 6 пин килограмм сѳт сума паян пур майсем те сителѳклѳ. Сысна ѳрчетессе тѳнче шайне тухатъ пулсан, чăх-чѳп отраслѳ пѳрремѳш кўн мар ѳнтѳ ыттисемшѳн тѳслѳх шайѳнче. – Камсене курма пултарапăр эпир кăсал сăк выставкăра? Муркашсем хайсен ятне ямѳс-и? – Тѳллѳвлѳ хатѳрленекенсен ѳсѳне пăхсан пирѳн хушалахсем кăсал та унта пит хѳретмессе шанатăп. Ёсѳсене кура ѳратлă вильăхсен выставкинче кăсал «Ударник» сăнавлă продуқци хушалахѳ, «Орино» тата «Герой», Суворов ячѳне хисепленекен ял хушалах продуқци кооперативѳсем, ѳратлă вильăх ѳрчетекен «Свободăпа» Е. Андреев ячѳне хисепленекен ѳратлăх завочѳсем, «Моргаушская» чăх-чѳп фабрики, «Заинская» ѳратлă сѳтлѳ качаксем ѳрчетекен Л. Капиорован килти хушма хушалахѳ пулассех тесе шутлатăп. Тата ыттисем те хутшăнасса шанатăп. Вѳсем выставкăна хутшăнаса нихăшѳ те Муркаш ен ятне ямѳ, хайсем РФ Президентчѳ палăртнă «АПКна аталантарасси» наци проектне пурнăслас ѳсѳре тивѳслѳ вырăн ышăннине выставкăна тăратнă вильăхсеме сирѳплѳтѳ. Курава пырас текенсен Лансар сўлѳне кайсан «Заводская» чаракура анса юлмалла. Выставка сентябрѳн 11-мѳшѳнче 10 сехетре ушалаъ. А. ПЕТРОВ каласнă.

Кишѳр мѳншѳн йўсѳ?

Кѳр ситнипе пахчаран кăсал акса ўстѳрнѳ кишѳре кăкласа кѳтѳм. Анчах вай йўсѳ. Мѳнре-ши вѳрт-танлăхѳ?

С. АФАНАСЬЕВА. Вулавсă ыйтăвѳ сине А. СЕМЕ-НОВА хуравлама ыйтрамар.

– Кун пекки пулатъ. Тѳпѳр чухне пăх-ма чипер кишѳрех йўсѳек туталла пулатъ. Сăкă унăн сўлти пайѳ ѳснѳ чух тăпрапан тухса танипе сўтă сїнче с-

мѳсленипе сыхăннă. Сăвăн пек сїмѳсѳре соланин текен наркăмăш пухăнать. Упранă вăхăтра вал кишѳре сăрханса кѳрет, йўсѳек тутă кѳртет. Сăвăнпа та ўснѳ тапхăрта тымар сїмѳсѳе кăпкалатса, купаласа тăмалла. Апла май килмерѳ пулсан, вай вырăна кѳркунне касса пăрахмалла. Сăв вырăн каярахпа чиперех ўт илет. Ана ыхра шѳвекѳе сăтарнă хыссăн сїмѳсѳе упрамашкăн хума юратъ.

Вулакан пултарулахѳ

Ўс, сѳклен, Муркашăмăр!

Чăваш Енри ѳнтѳсем Манраныйтсан: «Астисем?» Тўрех калап: «Муркашсем! Эпир Шурча тăрăхсем!» Ишлей район сїннисем Хяр вăрсă сўлѳнче, Хѳрѳх тăваттамѳшѳнче, Кѳнѳ Муркаш районне. Сўлте тунă та канаш Пѳтѳмлетнѳ – пѳрлѳшеш. Йѳркеленѳшѳн Муркаш Паян кун уншăн хавас! Йывăр пулнă пуранăс, Пѳрлѳхре кур – сăланăс. Сѳнѳнѳн йѳрке тума, Ура сине тăратма Вай вăхăтри ѳсѳнсен Ёсѳ кайман алăран. Ку сѳрѳтеш кашни кун Тапса тăнă вѳри юн. Пѳчѳк, вайсăр колхозсем МТСа пăхăннă. Лаша, вăкăр вайѳне Малтан мала туртăннă. Акман сѳр пѳртте пулман, Сынсенчен кая юлман. Чăтнă, пѳртте кулянман – Муркашсем ята яман.

Ўснѳе кура – ўсѳсем, Тулăх пурнăс вайѳсем: Улăпла комбайнсем, Тракторсем, машинăсем... Колхоз-совхоз паркѳсем Кѳр! кѳрлесе тăрассѳ. Вильăх-чѳрлѳх витисем Завод ѳвѳр курнасѳсѳ. Шкулѳсем, больницăсем, Тѳрлѳ ѳсѳен сурчѳсем, Хăтлă кану кѳрменсем – Пурте пулчѳс сѳннисем. Ёслă-танлă самрақсем Ўсѳе сўле сѳкленчѳс. Кам пѳлмест, халѳ вѳсем Мухтав ѳс паттăрсѳсем. Чупипе чупать кун-сул, Хысра утмал пилѳк сул. Чечекре – Муркашăмăр! Янăратăр юрăмăр! Сѳр ѳсѳенѳн туйăмне Поэт сьрнă саввинѳ. Астумастăп авторне – Шăрсалам тѳп шухăшне: – Сѳр пултарнă этеме, Вай-хавачѳ пирѳнте. Ун сѳткенѳе чѳре Тапса тăратъ ѳмѳрпе.

Атте-анне тунине, Юнпа сѳнсе илнине Манас марччѳ сѳр сїнче – Тăрантарать Сѳр-анне. Чухлатъ-пѳлтѳ эс камне, Туттатъ санан ѳс-танне. Сăврантарать хай ѳнне, Сăврантарать хушине. Вула сьру йѳркине, Тăрă сăл ку сьхăмне. Тăнла пурнăс тьтăмне, Сѳр вай чăнах кирлине. Сирѳп утăм ту мала – Сивѳч тѳллѳв тьтмалла. Тѳрѳс сўлла утмалла – Сѳршыва пулăшмалла. Самана улшăнăран, Уқса малта пулнăран, Ан сўтан эс уқсалла, Кил вучах упрамалла. Тăван кѳтес сьхлама Ырă яту юлмалла. Мѳн пуррийѳе упранма Йăхран йăха кушмалла. Эсѳ чан пурнăс калчи! Пѳлсе тăр, Муркаш ачи! Ўс, сѳклен, Муркашăмăр! Рацѳсѳейри чăвашăмăр! С. ТИМОФѳЕВА, ѳс ветеранѳ. Шурча сали.

Пушар хăрушсăрлăх ыйтăвѳсем кашнине пырас тивѳссѳ

Сѳнѳ вѳренў сўлѳ пусланчѳ

Сѳнѳ саккун вăя кѳчѳ: тимлѳх ўсмелле

Пушар хăрушлăхѳ паянхи сѳнѳ пулăм мар. Сăвăнна та ун сине сїелтен пăхакансеме килѳшме сук, килѳшес те килмест. Лăнкă вырăнта пурăннине пăхмасăра, пирѳнтен кашиних вай е ку асăрханусăрлăха пула самантлăха тимлѳхе сухатни каялла тавăрма сук сухатусем патне ситерет. Сынсем хăрушсăрлăх правилисене пăхманни, вѳсем сăв правилăсене сѳмсѳрѳн пăсни сине эпир пўрне витѳр пăхни «хѳрлѳ автан» тухассине хăратса-шикентерсе тарапъ. Сăк пулăм пирѳн патăмăрта сѳс мар, Рацѳсѳей Федерациѳнче те малти вырăнта. Ана ура хурастѳтерес тѳллѳвѳх сѳршывара 1994 сўлта «Пушар хăрушсăрлăхѳ сїнчен» Федераллă Саккун вăя кѳчѳ. Кăсалхи су уйăхѳнчен вара Рацѳсѳейре «Пушар хăрушсăрлăх ыйтăвѳсен техника регламентчѳ сїнчен» федераллă саккун ѳслеме пуларѳ. Мѳн шутлатъ-ха Муркаш енри пушар хăрушсăрлăхѳн паянхи пурнăсѳ тата унѳ сѳнѳ условисенчѳ аталанăвѳне Муркаш енри пушар хуралѳн малашлăхѳ пирки патшалăх пушар надзорѳн районти уйрăмен ѳртўсї Илья Николаевич СМИРНОВ? Районти кашни сыннах пырас тивекен сăк ыйтуран пусларăмăр та эпир хамăран паянхи каласăва.

рăнать. Сăкă пѳр кунхи тивѳс сѳс пулмалла мар. Пушар хăрушсăрлăхѳе вырăнсенчи лару-тăрăва лайăхлатасси – пѳрлѳхи тата кулленхи ѳс. Сăкăнта ял старостисемпе вырăнсенчи депутатсен, ял тăрăхѳен пуслăхѳсен пѳрле пулса пире туллинрех явăстара халăхпа вăхăтра ѳнлантару ѳсѳем туса ирттермелле. Пушара сўнтериччен ана асăрхаттарма сăмалрах. Пушар хăрушсăрлăх правилисене сирѳп пăхăнни тата инкек пирки пушар хуралне вăхăтра пѳлтерме пултараңи сухатусене пѳчѳклѳтѳт кăна. – Анланмалла, анчах сѳнѳ техника регламентчѳн тѳллѳвѳе актуаллăхѳ мѳнре-ха? – Техника регламентне пушар хăрушсăрлăхѳнчи патшалăх йѳркѳлѳвнѳе ѳффективлăлатма пурнăса кѳртрѳс. Вай пурнăса кѳнине пушар хăрушсăрлăх ыйтăвѳсеме сыхăннă ѳсѳем саккунăн пѳр актѳнчен тухса тăрассѳ. Кунпа пѳрлѳх регламент пушар хăрушсăрлăхѳе ытлашши техника чăрмăвѳсене сирет. Пѳчѳк тата ватман предпринимательствăна аталантарасси пирки каласнă чух ку ыйту питех те сивѳч тăратъ. Техника регламентчѳн тѳп задачисем пирки калас пулсан, вѳсем: тѳрлѳ ѳс валли пушар хăрушсăрлăхѳн чи пѳчѳк ыйтăмне сирѳплѳтнѳ, пушар хăрушлăхне хакламалли механизмсеме уса курса пушар хăрушсăрлăхѳн норматив системине (гибкое нормирование в области пожарной безопасности) пурнăса кѳртесси, ирѳклѳ пушар страхланăвѳ.

– Эсир пушар хăрушлăхне хакламалли механизмсеме уса курса пушар хăрушсăрлăхѳн норматив системине пурнăса кѳртесси пирки каларăр. Тѳплѳнрех чарăнса тăма сук-ши ку ыйту сїнче? – Сѳнѳ йѳрке пурнăса кѳнине пулăх хуши «хѳрлѳ автанран» сыхланмалли меле хай суйласа илейрет. Техника регламентчѳне килѳшўллѳн вай е ку объект пушар хăрушсăрлăх ыйтăвѳсене епле тивѳстеринѳне пушар хăрушсăрлăх аудичѳ тата патшалăх пушар надзорѳ жак парайрассѳ. Енчен те объект хуши вай е ку сăлтава пула пушар хăрушсăрлăх требованиѳсене туллин пурнăслаймаш пулсан, унăн пушар тухаслăх хăрушлăхѳн вѳсине палартмалла. Ку кăтартăван вара регламентпа пăхнă вѳсѳрен пысăкрах пулмалла мар. Сăк ѳсѳе аудитор фирмисем пурнăслѳс. Енчен те техника регламентчѳне сирѳплѳтнѳ пушар хăрушсăрлăхѳн ѳбязательнăй требованиѳсене пурнăсланă пулсан, пушар тухаслăх хăрушлăхѳн вѳсине палăртни кирлѳ мар. – Мѳн-ха вай пушар тухаслăх хăрушлăхѳн вѳсине палăртни? – Сѳнѳ саккунпа пурнăса кѳнѳ сѳнѳ ѳнлав ку. Пушар тухаслăх хăрушлăхѳн вѳси – вай е ку объект пушар хăрушсăрлăхѳне тивѳстерессе тата унта ѳслекенсем пушар вăхăтѳнче хайсене мѳнле тьтмаллине пѳлни, пушар пулăшăвѳ мѳн вăхăтра ситсе инкек тўсекене чи кѳске вăхăтра (2 минут) эвакуацияме пултарнине палăртни. Кунта сынсене пушар хăрушсăрлăхѳне инструктажсем пани, инкек вăхăтѳнче хайсене епле тьтмаллине, мѳн тумаллине вѳрентни пысăк пѳлтерѳшлѳ.

– Техника регламентчѳ пушар хăрушсăрлăхне кѳртекен сѳнѳлѳхсем татах пур-и? – Сѳнѳлѳхсем пушартан страхланссине те пырас тивѳссѳ. Сѳнѳ саккунра вай е ку объект хуши пушартан сыхланма пушар хăрушсăрлăх декларациѳ хатѳрленѳ чух пушарта инкек тўсекен вѳссѳмѳш лицосене инкек кўнѳшѳн ѳтвет тьтма ирѳклѳ страхловани тăвассине пăхнă.

– Мѳн-ха вай пушар хăрушсăрлăх декларациѳе? – Ку вай регламентпа йшăннă вай е ку объект пушар хăрушсăрлăхѳне килѳшсе танине сирѳплѳтѳкен сѳнѳлѳлѳ хак форми. Унта объект хуши пурнăслама пулнă пушар хăрушсăрлăхѳн нормативлă докуменчѳсен е пушар тухаслăх хăрушлăхѳн вѳсисемпе сăв висѳсене тивѳслѳ шайра тьтмалли мероприятиясен перечѳнѳсем пулассѳ. Деклараци паракан объект хуши сăв объектпа пушар хăрушсăрлăх мероприятиѳсене пурнăсласишѳн хайѳн сине яваллăх илет. Декларациѳ ѳбязательнăй йѳркѳне тăвасси школ сўлне ситмен ачасен сурчѳсене, ватăсемпе инвалидсен специализациленѳ сурчѳсене, больницăсемпе школ-интернатсен тата ача-пăча учреждениѳсен сывăрмалли корпусѳсене пырас тивѳт. Кусем пирки пирѳн каласа малашне татах пулѳ-ха.

– Сирѳн ыйтăвăр сине кѳскен хуравлама сук. Каласманли нумай, чылайăшне хумхантаракан тата татса паман ыйтусем те самай. Май килнине уса курса малтанах районти пушар хуралѳнче паян ѳслекенсене тата сăк службăна пѳрремѳш курнан аталантарнă ѳс ветеранѳсене, район сыннисене иртнѳ сўл пѳтѳмлетѳвѳсеме паллаштарас тетѳп. Вѳсем кашни сьнра ыра шанчăкпа сѳнѳ тѳллѳвсем суратма тивѳс.

«Пушар хыссăн шыв кирлѳ мар», – тѳссѳ халăхра. Сăкăнпа инкек ума тăрсан кашиних килѳшетпѳр, анчах унчѳн... 2008 сўлта район территорийѳнче пушар тухасси унчѳнчи сўлхинчен палăрмаллах чăкрѳ. Кунта хамăр ѳсѳмѳрпе пѳрлѳх ял сыннисем те, ял тăрăхѳсен пуслăхсеме вырăнсенчи депутатсем те, ѳс вырăнсенчи ѳтветлă специалистсем те пушар хăрушсăрлăхѳе сине тимлѳрех пăхма пуслани ку-

– Сирѳн ыйтăвăр сине кѳскен хуравлама сук. Каласманли нумай, чылайăшне хумхантаракан тата татса паман ыйтусем те самай. Май килнине уса курса малтанах районти пушар хуралѳнче паян ѳслекенсене тата сăк службăна пѳрремѳш курнан аталантарнă ѳс ветеранѳсене, район сыннисене иртнѳ сўл пѳтѳмлетѳвѳсеме паллаштарас тетѳп. Вѳсем кашни сьнра ыра шанчăкпа сѳнѳ тѳллѳвсем суратма тивѳс.

Иртнѳ вѳсѳ сўл хушшинче ачасем школ чьснѳ сўле сѳклѳссипе ырмикани ѳслѳрѳс. Хайсем Тăван сѳршывăш шанчăклă хўтѳлѳвѳсисем пуласса ѳсѳе кăтартса сăк хушăра вѳсем районти «Орленок» вайăсен программинче вѳсѳ сўлѳнче те малти вырăнсене йшăнчѳс. Сăк ситѳнўсеме сўлѳнчѳе республикăри вайăсене хушшăнах ирѳк сѳнѳе илчѳс. Тăван сѳршывăн пулас хўтѳлѳвѳсисем республикăра 2007 сўлта – пѳрремѳш, 2008 сўлта – вѳссѳмѳш, 2009 сўлта пѳрремѳш вырăнсене сѳнсе илчѳс. Сăк хушăра пирѳн ачасем 2008 сўлта Рацѳсѳей шайѳнчѳе те «Победа» финалта ѳмăртса курчѳс. Унти 42 команда хушшинче 12-мѳш вырăн йшăннă сарпа патриотизм клубѳн малашлăхѳе пуррине кăтартѳ.

Куратăр ѳнтѳ, сарпа патриотизм клубѳе пѳр вырăнта тăмасть. Ачасене сăк вѳренўре аслисем пулăшсах пырассѳ. Сăк ѳсѳе уйрăмах тăрăшуллисене ятранах палăртас килет. Вѳсем: А. Вязов, Л. Николаева предпринимательсем, Муркаш райпо Канашѳн председателѳ Б. Андреев, «Родина» сарпа патриотизм клубѳн канашѳн членѳ тата «Сывлăх» ФСК директорѳ А. Куликов. «Сывлăх» ФСК пирки калас пулсан, республика шайѳнчи ѳмăртусенче шывра ишессипе ѳмăртма пирѳн ачасем кунта лайăх тренировкăсем ирттерѳссѳ. Ана кура ѳмăртури кăтартусем те. Пѳрлѳхи тăрăшулăх ачасен малашлăх сўлѳсене ушатъ. Пирѳн клуб сурѳнѳ ачасенчен 8-шѳ паян сар училищисенче пѳлў пухатъ пулсан, кăсал унта вѳренме кѳнисем – 4 сăмрақ. Вѳсемсѳр пунсе икѳ сăмрақ Чулхулари ШѳМ академийѳн Шупашкарти филиалѳнче вѳренет. Сăк ыра туртăм татах та вай илессе санас килет.

А. БЕЛОВ каласнă.

В. ЛЬВОВ, «Родина» сарпа патриотизм клубѳн ертўси.